

Komercijalni radio i televizija u Republici Hrvatskoj – 10 godina poslije

Zrinka Vrabec Mojzeš*

SAŽETAK

Pitanje demokratizacije medija bilo je i ostalo jedno od najvažnijih u odnosima između Zagreba i međunarodnih institucija. Nakon godinu dana velikih iščekivanja, aktualna vlast još nije pokazala interes da ispravi neke pogreške i propuste prošlog desetogodišnjeg načina vođenja medijske politike u području komercijalnih medija. U tom prošlom desetogodišnjem razdoblju, koncesije je dobilo oko 130 lokalnih radio postaja i oko 13 lokalnih televizija, prije svega zato da bi se stvorio privid pluralnosti medija. Uistinu, država je na različite načine zadržala kontrolu nad elektronskim medijima. Stanje s komercijalnim radio i TV postajama u Hrvatskoj još ne zadovoljava, a promjene najviše koči nedonošenje Zakona o telekomunikacijama i Zakona o HRT-u, čije bi donošenje pridonijelo stvaranju nužne alternative HRT-u.

Srdačan pozdrav svim prisutnima!

Obraćam Vam se kao novinarka utjecajnog nezavisnog medija – Radija 101 koji se tijekom punih šesnaest godina postojanja morao boriti za svoj opstanak i nezavisnost s dvama podjednako nedemokratskim režimima – onim komunističkim do 1990., a nakon toga s onim Tuđmanovim, sve do kraja prošle godine. Iza nas je, mogli bismo to tako nazvati – godina velikih iščekivanja u kojoj se, usprkos velikim nadama koje su probudili rezultati izbora 3. siječnja – na sceni privatnih elektronskih medija nije dogodilo gotovo ništa. Naravno, represije su prestale, no uzmanjkalo je političke volje ili hrabrosti da se raščisti zatečeno stanje, a ono je rezultat desetogodišnje vladavine jednog autoritarnog režima na čelu s HDZ-om.

---

* Zrinka Vrabec Mojzeš, novinarka privatne radiopostaje Radio “101” / Journalist of the private station Radio 101.

A kakvo je to zatečeno stanje?

Svaki autoritarni režim želi, naravno, kontrolirati sve, a napose medije koji su ključno sredstvo manipuliranja javnim mnijenjem. Kako je, međutim, pitanje demokratizacije medija i postojanje alternative državnom radiju i televiziji bilo uvijek među prvim uvjetima u procesu približavanja euroatlanskim integracijama koje je pred hrvatske vlasti postavljala međunarodna zajednica, bivši je režim, za potrebe papirnatog pokrivanja stvarnog stanja na terenu, razvio poseban način izdavanja dozvola za emitiranje, netransparentnog dijeljenja koncesija i kontroliranja najvećeg dijela privatnih elektronskih medija nastalih od 1995. do kraja 1999.

Odmah na početku moram napomenuti da je stanje u tiskanim medijima bilo ipak nešto bolje – naime, usprkos problemima s Tiskom i distribucijom, usprkos stalnim progonima novinara i otvorenoj represiji prema uredništvima i vlasnicima dnevnih ili tjednih nezavisnih novina, bilo je ipak puno teže jednostavno ukinuti neke novine i zabraniti njihovo izlaženje, nego što je to bio slučaj s odbijanjem dozvola za emitiranje elektronskim medijima, čiji je utjecaj u Hrvatskoj mnogo veći. Naime, u zemlji u kojoj je kupovna moć nacije pala na vrlo niske grane, većina stanovništva, osobito onog u ruralnim dijelovima zemlje i manjim gradovima, informacije dobiva preko državne televizije ili radija, ili pak lokalnih elektronskih medija.

Državnu je televiziju bivši režim godinama zloupotrebljavao za vlastitu propagandu, majstorski manipulirajući masama uz pomoć dovedenih, korumpiranih kadrova, najčešće bez ikakva ili s vrlo malo novinarskog iskustva, ali zato odanih nalogodavcima. Dodajmo još ovome i prisilno naplaćivanje pretplate svim vlasnicima televizijskih i radijskih aparata čime se u najvećem dijelu financirao i financira ovaj državni mastodont, koji još nema prave konkurencije na nacionalnoj razini.

Kao što rekoh, za potrebe mahanja papirima pred međunarodnom zajednicom s ciljem dokazivanja slobode medija u Hrvatskoj, bivši je režim poticao dijeljenje velikog broja koncesija lokalnim radiopostajama i lokalnim televizijama, nastojeći ih smjestiti na skali tako da što više ometaju jedni druge i da im čujnost ili gledanost jedva prelazi granice grada u kojem su sještene. Nasuprot ovoj inflaciji privatnih LOKALNIH elektronskih medija, na državnoj razini nastojao se sačuvati apsolutni monopol nacionalne radiotelevizijske kuće.

Tako je na malom prostoru Hrvatske, koja objektivno ima slabo tržište slabe platežne moći nastalo više od 130 lokalnih radiopostaja i 13 lokalnih televizija. Koristeći bivše Vijeće za telekomunikacije, čiji su članovi bili visokopozicionirani dužnosnici bivše vladajuće stranke – HDZ-a – koncesije su se dijelile isključivo prema načelu vlasničke podobnosti, a ne prema kvaliteti programskih shema s kojima su se mediji natjecali za određene frekvencije.

Od donošenja prvog Zakona o telekomunikacijama 1995. kada je prvi put omogućena privatizacija elektronskih medija, pa do kraja 1999. najveći broj privatnih elektronskih medija pao je u ruke vlasnika pod direktnom kontrolom tada vladajuće stranke, tj. onih koji su bilo ekonomskim, rodbinskim ili političkim vezama bili čvrsto vezani uz, uglavnom, desnu radikalnu struju HDZ-a. Često se radilo i o fiktivnim imenima, iza koji su se skrivali moćni politički igrači, a koji su tako preko svojih “kumova” zavladao medijskom scenom u Hrvatskoj. U procesima protiv počinitelja gospo-

darskog kriminala započetih nakon promjene vlasti, nalaze se i vlasnici privatnih elektronskih medija pokrenutih uz pomoć opljačkanog tajkunskog kapitala. Ti su mediji nerijetko služili i za daljnje “pranje” sumnjivo stečenog novca.

Recept je bio jednostavan: privatni mediji su se privatizirali na razne nelegalne načine i tako kontrolirali preko vlasničke strukture ili, ako to nije bilo moguće, oduzimalo im se pravo na emitiranje, pri čemu su kao razlog navođeni razni tehnički, pravni i drugi administrativni razlozi.

Dijeljenjem koncesija na spomenuti način, tijekom godina stvoren je privid brojnosti “nezavisnih” privatnih elektronskih medija čiji su programi bili uglavnom depolitizirani ili svedeni na glazbu i reklame ili, u nekim slučajevima, na suptilno zavaravanje javnosti emisijama koje su u nešto drugačijoj, malo ležernijoj formi od državnih, širile istu vrstu propagande.

Pitanje demokratizacije medija bilo je i ostalo jedno od najvažnijih u odnosima između Zagreba i međunarodnih institucija. Tako je, pod pritiskom Vijeća Europe, potkraj 1997. bivši režim morao pod hitno (barem formalno) pokrenuti i medije koji emitiraju na nacionalnoj razini.

Nastojeći i opet zavarati međunarodne institucije, dozvole za emitiranje dobila su dva radija koja emitiraju isključivo komercijalnu (domaću ili stranu) glazbu i reklame (Narodni radio i Otvoreni radio), bez ikakvih ambicija da nekim drugim informativnim sadržajima konkuriraju državnome radiju i njegovim programima. To im je, usput budi rečeno, omogućio i stavak u Zakonu o telekomunikacijama koji od lokalnih elektronskih medija zahtijeva produkciju vlastitog informativnog programa koji će ujedno pratiti i lokalne događaje, i to omjeru od 20% u odnosu na broj sati dnevnog emitiranja, dok se od medija koji emitiraju na regionalnoj i nacionalnoj razini zahtijeva tek jedna informativna emisija dnevno. Ove stavke ostale su i u prijedlogu novog Zakona o telekomunikacijama.

O televiziji na nacionalnoj razini rasprave još traju, a jedina privatna televizija koja je netom pred izbore dobila dozvolu za emitiranje (Nova TV) još nije izgradila odašiljače za pokrivanje cjelokupnog teritorija Hrvatske, dok njezin program sasvim sigurno neće uključivati ni informativne ni političke emisije koje bi na bilo koji način bile konkurencija HTV-u.

Kao što znate – politika u Hrvatskoj se promijenila, na vlast je došla nekadašnja opozicija, no vlasnici medija ostali su isti. Bivša svemoguća vladajuća struktura tako si je osigurala kontrolu najvećeg dijela medijskog prostora i nakon izgubljenih izbora, podijelivši najbolje frekvencije sebi odanim vlasnicima privatnih elektronskih medija.

Tako, ni gotovo godinu dana nakon izbora, na nacionalnoj razini još ne postoji prava alternativa još uvijek državnoj, a ne javnoj televiziji, a još manje radiju.

Ono što trenutno najviše koči očekivane promjene, svakako je nedonošenje novog Zakona o telekomunikacijama i Zakona o HRT-u koji bi u saborsku proceduru trebali ući tek u prosincu ove godine. Ključna odluka za privatne elektronske medije u novom Zakonu o HRT-u je ona o privatizaciji treće radijske i televizijske mreže državnoga radija i televizije. To bi napokon omogućilo stvaranje stvarne medijske alternative HRT-u – dakle mediju koji još drži monopol u Hrvatskoj. Takva bi odluka značila oslobađanje frekvencija na državnoj razini i regionalnim razinama, za koje bi, iz-

najmljujući već postojeće odašiljače HRT-a koncesiju dobili privatni mediji. No, i bez ovih zakona, čije je donošenje bilo predviđeno za početak jeseni, moglo se poduzeti mnogo toga što bi promijenilo postojeće stanje.

Što su u međuvremenu činili predstavnici onih malobrojnih, istinski nezavisnih elektronskih medija, kojima svakako pripada i RADIO 101, a koji su se godinama borili s režimskim institucijama – Vijećem za telekomunikacije i Ministarstvom pomorstva, prometa i veza za goli opstanak i preživljavanje u eteru.

Između ostalih, Radio 101 imao je mnogo razloga za nezadovoljstvo, smatrajući se izravno oštećenim djelovanjem tih institucija u posljednjih pet godina. Naime, iako je 1995. ispunjavao sve uvjete za dobivanje koncesije za emitiranje na županijskoj razini, tu je koncesiju dobio tada nepostojeći radio u vlasništvu jednog od tajkunskih pomagača, dok se Radio 101 gotovo pune tri godine borio za očuvanje vlastite nezavisnosti i dobivanje legalne dozvole za emitiranje tek na lokalnoj razini. Svoj ostanak u eteru može zahvaliti najvećim demonstracijama koje su se dogodile u Zagrebu od ranih devedesetih do danas, kada je u studenom 1996. 120.000 ljudi demonstriralo na glavnom zagrebačkom trgu protiv gašenja ovog kulturnog urbanog medija.

Vjerujući predizbornim obećajima nekadašnje oporbe (čijem su dolasku na vlast itekako pomogli), predstavnici rijetkih nezavisnih medija koji su preživjeli Tuđmanov režim s pravom su očekivali promjene koje su trebale značiti jednaka pravila tržišne utakmice za sve, jednake tehničke uvjete za emitiranje i ispravljanje nekih dugogodišnjih nepravdi koje im je svojim utjecajem na dodjelu frekvencija nanijela prošla vlast.

Zato su se odmah nakon izbora u siječnju ove godine predstavnici oštećenih privatnih medija okupili u neformalnu grupu "ETER 9", čiji je podupirući član i Hrvatsko novinarsko društvo, i uputili svoje zahtjeve najvišim predstavnicima nove vlasti. Konkretno, već u ožujku obratili su se Vladi RH i njezinoj potpredsjednici zaduženoj za medijska pitanja, Ministarstvu pomorstva, prometa i veza, Odboru za pomorstvo, promet i veze i Odboru za izbor i imenovanja pri Hrvatskom državnom saboru.

Zahtjevi su bili sljedeći:

1. **kadrovske promjene u Zavodu za telekomunikacije**, instituciji osnovanoj tek nekoliko dana prije izbora (točnije, 1. I. 2000.);
2. **kadrovske promjene u Vijeću za radio i televiziju** (nekadašnjem Vijeću za telekomunikacije) čiji su članovi i nakon izbora bili visokopozicionirani članovi bivšeg vladajućeg HDZ-a;
3. **revizija dodijeljenih koncesija od 1995. do kraja 1999.;**
4. **izmjena zakonske regulative;**
5. **objavljivanje plana frekvencija i plana koncesija** (dokument koji je bivši režim godinama skrivao od javnosti).

Od svih navedenih zahtjeva, nova je vlast uspjela ispuniti tek prva dva i to nakon primjedbi Monitoringa Vijeća Europe. Točnije, smijenjen je ravnatelj Zavoda za telekomunikacije, dugogodišnji HDZ-ov doministar u Ministarstvu pomorstva, prometa i veza i izabrano je novo Vijeće za radio i televiziju. Što se tiče revizije dodijeljenih koncesija, usprkos obećanjima iz Ministarstva pomorstva, prometa i veza, prema našim saznanjima, još se nije učinilo ništa efikasno. To znači da nova vlast samo legalizira zatečeno stanje i ne pokazuje stvarnu političku volju za rješavanje ove problematike.

Nacrt novog Zakona o telekomunikacijama stavljen je na Internet prije ljeta. Ovaj je prijedlog u međuvremenu doživio i neke promjene, no mnoge primjedbe koje su na nacrt stavile udruge privatnih radija i televizija, kao i Hrvatsko novinarsko društvo, prema našim saznanjima, nisu usvojene. Širu raspravu o predloženom zakonu otežava činjenica da njegova najnovija verzija još nije dostupna javnosti.

Objavljivanje plana frekvencija i koncesija ključni je dokument za transparentno dodjeljivanje dozvola za emitiranje privatnim elektronskim medijima. Bivša vlast ovaj je plan skrivala od očiju javnosti, a novo Ministarstvo pomorstva, prometa i veza tvrdi da ga još nije do kraja izradilo. Tako još uvijek nije poznat broj slobodnih frekvencija, kao ni plan raspisivanja natječaja za te frekvencije. Kao što rekosmo, puno toga ovisi i o Zakonu o HRT-u i odluci o privatiziranju treće mreže državne medijske kuće.

Jedan od zahtjeva koji su postavile gotovo sve udruge privatnih elektronskih medija u razgovoru s Monitoringom Vijeća Europe je i onaj o dodjeli određenog postotka novca koji se dobiva iz televizijske i radijske pretplate privatnim medijima. Zahtijeva se i formiranje stručnog tijela koje bi provjeravalo ispunjavanje programskih obveza koje proizlaze iz programske sheme ponudjene prilikom natječaja za određenu koncesiju.

Također se traži izjednačavanje obveza produkcije vlastitog informativnog programa lokalnih medija i onih koji emitiraju na regionalnoj i lokalnoj razini. Predlagalo se i uvođenje određenih olakšica za medije koji svojim programom ispunjavaju kriterije javnog medija – dakle za one koji osim komercijalnih, nude i kulturne, sportske, političke, socijalne i ostale sadržaje, čija je produkcija skuplja i podrazumijeva zapošljavanje većeg broja novinara i ostalih profesionalaca. Koji će od rečenih zahtjeva biti usvojeni i na koji će se način i kojim tempom rješavati pitanje elektronskih medija u RH, teško je predvidjeti. Bez raščišćavanja s prošlošću neće biti moguće graditi drugačiju medijsku sliku Hrvatske, kompatibilnu sa standardima Zapada. A bez istinski slobodnih medija u suvremenom svijetu nema ni istinske demokracije. Čini se da su predstavnici nove vlasti bili svjesniji ove činjenice u doba dok su još bili u opoziciji, kada su im nezavisni privatni mediji često bili jedina javna tribina s koje su se mogli obraćati svojim potencijalnim biračima.

Zrinka Vrabec-Mojžeš

Commercial Radio and Television in the Republic of Croatia – Ten Years Later

SUMMARY

Media democratization remains one of the most important questions in the relations between Croatia and international institutions. After a year of great expectations, the present authorities still show no interest in correcting the mistakes and omissions of the past period in the conduct of media policy in the commercial field. Over the past

ten years, broadcasting concessions have been issued to about a 130 local radio stations and 13 local televisions, thus creating a semblance of media plurality. In fact, however, the state has used various means to maintain control over the electronic media. The situation regarding commercial radio and television in Croatia is still unsatisfactory, and changes are blocked by the failure of the Croatian Parliament to pass the law on telecommunications and the law on Croatian Radio and Television, which would create the conditions for the establishment of the necessary alternative to Croatian Radio and Television.